

Morfologische Conditie op n-behoud en n-deletie in dialecten van Nederland

Abstract

Word final n-deletion in Dutch dialects is much more variable than thought previously, even in regions that were said to be homogeneously ‘n’-less or ‘n’-full. Word final -n is either part of a suffix -(e)n that fulfills a range of morphological functions (e.g. 1st pers. plur.-suffix *wij lop-en* ‘we walk, or it is part of the last syllable of the word stem (the word, e.g. *molen* ‘mill’). After a discussion of the geographical distribution of n-conservation in Dutch dialects (based on new fieldwork data) follows a discussion of the phonological and of the possible morphological conditioning of n-conservation (or its reverse: n-deletion) in relation to language external conditions like age, sex and occupational prestige. The extra effect of morphological conditioning over and above phonological conditions is made explicit. Language internal effects are discussed in relation to the difference between internal and external flexion, and some differences with t-deletion are highlighted. Finally, the results are compared to work on n-deletion in regional standard Dutch.

There exist considerable regional differences in morphological effects on n-deletion.¹

1. Inleiding en positionering in de onderzoekstraditie

Het standaardbeeld van “in bepaalde gevallen bewaarde N aan het woord-einde” in Nederlandse dialecten is dat van Weijnen (1966; 1991). Zijn generaliserende kaart van 1991 vertoont enige retouches ten opzichte van die van 1966; zo zijn de gebieden met behouden slot-n in de Brabantse Kempen in 1991 wat kleiner dan in 1966. Er is door de tijd heen blijkbaar variatie. Het behoud van ‘n’ vinden we vooral in de noordoostelijke dialecten tot aan de Oude IJssel, de noordelijke Veluwe en het Fries, in het Westfries in Noord-Holland, in Zeeland, in Oost-, West- en Frans Vlaanderen en verspreid in de Kempen en in de provincie Limburg. Weijns kaarten gaan deels terug

¹ Ik dank de anonieme referent voor de opmerkingen.

op die van Hol (1940, 1947 en Taalatlas 5,3) en op die van Blanquaert & Tavernier-Vereecken (1944).

Maar Hol behandelt uitsluitend de realisaties in werkwoorden. Er blijken duidelijke verschillen te bestaan in n-behoud naar soort van werkwoordsvorm. Zij onderscheidt vijf dialectgroepen die een scalogram-achtige ordening vertonen; er zijn dialecten met 'n' in:

- (1) monosyllabische ww-vormen;²
- (2) gerundium+gesubstantiveerde infinitief;
- (3) gerundium+gesubstantiveerde infinitief, monosyllabische ww-vormen;
- (4) part.pret (sterke ww.),gerundium+gesubstantiveerde infinitief, monosyllabische ww-vormen;
- (5) pret.plur., part.pret (sterke ww.),gerundium+gesubstantiveerde infinitief, monosyllabische ww-vormen;

De vijfde groep omvat het Fries. De vierde groep omvat het Westfries in noordelijk Noord-Holland. De derde groep bevat Walcheren en Tholen. De tweede groep omvat het gehele Zeeuws (met uitzondering van Zeeuws-Vlaams en van het Oosten van Duiveland) en de eerste groep omvat de rest van het taalgebied waarbij er variatie tussen n-behoud en n-deletie is in delen van Limburg, Oost-, Zeeuws- en Frans-Vlaanderen.

In bepaalde dialecten is er in het presens sprake van nog minder n-behoud dan in de zoëven besproken werkwoordsvormen. Het Fries, Westfries en het Zeeuws hebben dan vormen zonder 'n' en vallen voor het presens in de eerste groep.³

Hol maakte aanvankelijk (1940) uitsluitend gebruik van enquêtes van het Aardrijkskundig Genootschap (1879/1895) en van de zogenaamde Wenkerzinnen van Dialectvragenlijst Amsterdam 3 (1943), maar voor haar Taalkaart 5.3 kon zij gebruik maken van het tot dan verschenen RND-materiaal, dat op veldwerk is gebaseerd.

Bij Hol speelt variatie pas vanaf dat moment en uitsluitend in de fonetische realisatie van -en. Precies in het gebied waarvoor ze RND-materiaal had, zijn een groot aantal uitspraakvarianten te onderkennen. In andere gebieden, waarvoor enkel schriftelijk materiaal voorhanden was, komt de mogelijk aanwezige variatie dan ook niet tot uiting.

² Monosyllabische werkwoorden zijn: *gaan, slaan, staan, doen, zien, zijn*. Gerundia treden bij voorkeur op na (*om*) *te* ...: *om te werken*.

³ Vergelijk Taalatlas 6,3 en Goeman (1999).

Blancquaert & Tavernier-Vereecken (1944) hebben veel meer oog voor binnen- en tussen-dialectvariatie. Zij bespreken de verhoudingen in het gebied tussen Noordoosten en Zuidwesten dat zij bij de pluralis van nomina als een variatiegebied van n-behoud en n-deletie aanmerken.⁴ Bij werkwoordvormen belichten zij speciaal het n-behoud in bepaalde gebieden bij gerundia. Zij zijn ook de eersten die een aparte bespreking wijden aan vormen als *jongen*, *zeven*, waarin de -(e)n geen flectie-functie vervult. Ook voor deze categorie is er een middengebied met variabiliteit, dat ingekaderd zit tussen de twee bekende homogene noordoostelijke en zuidwestelijke gebieden met n-behoud en een kleiner zuidoostelijk gebied dat homogeen n-loos is .

Met het beschikbaar komen van de GTP-database (www.meertens.knaw.nl) zien we echter dat de variabiliteit tussen n-behoud en slot-e die door n-deletie aan het wordeinde is komen te staan (*lopen* versus *lope*) groter is dan gedacht, zelfs in gebieden als het Westen van Nederland waar het idee reçue geldt dat iedereen er uitsluitend -e spreekt, en dat n-realisaties dus hypercorrect moeten zijn.⁵ Voor wat betreft variatie in de standaardtaal is dit idee van algemene n-loosheid al ondergraven door Van Oss en Van Gussenhoven (1984) en door Van de Velde (1996); voor wat betreft variatie in regionale varianten van de standaardtaal is dat gedaan door Van de Velde en Van Hout (2000). In deze bijdrage wordt gerapporteerd over het andere uiteinde van deze schaal: de variatie in de dialecten.

Doel van mijn bijdrage is

(1) te laten zien hoe in de Nederlandse dialecten fonologische factoren en morfologische effecten die werken op n-deletie er uitzien qua variabiliteit , en of die effecten significant van invloed zijn; dat wil zeggen: welk deel van de variabiliteit in n-deletie erdoor wordt bepaald.

De bespreking wordt gesplitst in vijf geordende onderdelen: kaartbeeld, effectpatronen, fonologische effecten, morfologische effecten, sociale effecten:

- onder kaartbeeld: fonologische en morfologische effecten
- onder effectpatronen: fonologische en morfologische effecten; sociale effecten

⁴ Zij geven ook de eerste aanzet voor onderzoek naar adnominale slot-n. Hun artikel heeft Hol ook aangezet tot haar gedetailleerde werkwoordsindeling voor de Taalatlaskaart 5,3; zie hier (1)-(5) voor de werkwoorden.

⁵ Een referent wijst in dit verband op de Hollandse uitspraak van de naam van eerste minister *Balkenende* als /balkə/?ɛndə/. Het gaat mij in deze bijdrage echter om woordfinale -n, niet om -n in (semi-) samenstellingen.

(2) een korte vergelijking te maken met t-deletie (Goeman 1999) op het vlak van fonologische en morfologische effecten

(3) vergelijking met de fonologische, morfologische en sociale effecten bij n-deletie in de standaardtaal (Van de Velde en Van Hout 2000).

Ik leg me in deze bijdrage een sterke beperking op. Onder morfologische effecten worden hier verstaan: het behoren van een woord tot een bepaalde morfologische klasse en wel onder het aspect of **-(e)n** al dan niet suffix is:

- Infinitief/Adjectief/Adverbium/Prepositie (AP): *buiten, eigen*
- Infinitief nomen (NOMINF): *molen* (*Pasen* werd vanuit synchroon standpunt als enkelvoud gerekend)
- Finiet nomen: te weten meervoud (NOMFIN): *jongen* (enk. *een jong*)
- Infinitief (VERINFINUM): *krijgen*
- Infinitief participium van een sterk werkwoord (VERINFPART): *gekregen*
- Finiet presens en preteritum meervoud (VERFIN): *wij krijgen, kregen*

Voor een betere onderlinge vergelijkbaarheid van het effect van woordklassen op n-deletie is het noodzakelijk de opbouw van de woordstam zoveel als mogelijk is over woordklassen heen constant te houden zodat voor dit onderzoek woordvormen werden gesampled uit het Goeman-Taeldeman-project die over de morfologische categorieën heen een gelijksoortige fonologische bouw hebben: bijvoorbeeld *eigen, leugen, vijgen, krijgen* (infinitief), *gekregen, krijgen/kregen* (plur.). Een indeling en opsomming van de geselecteerde woordvormen is hieronder te vinden.

Verdeling items gekozen uit GTP-databank corpus Nederland

<u>Nomina</u>	Infinitief	<i>Mono</i>	been trein
		<i>Poly</i>	leugen molen veulen Keulen toren oosten noorden jongen Pasen oven zeven kuiken negen regen wapen kussen
	Finiet(plur)	<i>Poly</i>	vijgen scholen uilen deuren kasten woorden jongen tangen padden glazen hopen duiven dieven vloeken wegen pijpen strepen

<u>Verba</u>	Infiniet(inf)	<i>Mono</i>	zien doen gaan
		<i>Poly</i>	krijgen/zwijgen voelen spelen boren varen barsten worden vangen blazen kopen beven leven geloven leven geven gebruiken wegen piepen laten
	(part)	<i>Mono</i>	gezien gedaan
		<i>Poly</i>	gekregen/gezwegen gestolen gevallen geschoren gebarsten geworden gesprongen gelopen geschoven gegeven gekeken
	Finiet(plur)	<i>Mono</i>	doen gaan won
		<i>Poly</i>	krijgen/zwijgen kregen/ zwegen waren klopten leefden breken braken kloppen hebben hadden
<u>Adj/Prep</u>		<i>Mono</i>	een groen schoon dun in aan van tien
		<i>Poly</i>	eigen (de)hare tussen morgen buiten open boven tegen gisteren zilveren gouden

De inperking tot woordklasse-effecten en tot al dan niet finietheid van **-(e)n** heeft een bijkomende beperking tot gevolg: de genusvormen van Adjectief of lidwoord voor Nomen (*nen dikken tak*) blijven in dit artikel buiten beschouwing⁶. De positie voor meervoudig nomen (*open deuren*) worden daarentegen wel meegenomen.

⁶ Voor een behandeling van juist die aspecten in de zuidelijke dialecten van het Nederlandse taalgebied zie het artikel van De Wulf & Taeldeman (2001) in deze bundel.

De categorie ‘geen gegevens’ werd buiten de totalen gehouden. Uitgangen op een Adjectief, Numerale of Participium, zoals *gouden-e*, *negen-e*, *gelopen-e*, werden niet geteld als ‘geen gegeven’, deze zijn dud in de totalen verdisconteerd; evenzo bij een andere uitgang dan -e(n) als bijvoorbeeld *wij loopt* i.p.v. *wij lopen*. Deze vormen werken dus lichtelijk door bij de berekening van gemiddelden en van percentages.⁷

In het vervolg zal ik de term ‘n-behoud’ gebruiken naast het complement ‘n-deletie’. De verwerking van de gegevens is evenwel in termen van n-behoud. Een en ander houdt dan in dat de getallen en opmerkingen die betrekking hebben op n-deletie het spiegelbeeld zijn van die van n-behoud.

2. Theoretische plaatsbepaling

Soms lijkt een verklaring makkelijk en voor de hand liggend. Zo is voor het relatief grote n-behoud in gerundiumvormen wel een historische verklaring te vinden: -n bleef behouden omdat de uitgang vroeger -ne was. Vanwege het feit dat deletie van de slot-e in een eerder stadium optrad, en vervolgens deels overlapte met de wat later inzettende n-deletie, waarbij er ook nog geografische verschillen optreden, ontstaat de voorwaarde voor n-behoud in deze categorie. Vanuit een synchroon standpunt is de verklaring minder eenvoudig. Daar moeten we terugvallen op samenhangende elkaar beïnvloedende patronen en op verwervingseffecten op basis van die synchroon voorhanden patronen.

Hoe moeten we vervolgens de nog grotere mate van n-behoud in part.pret. en vervolgens in pret.plur. verklaren? Ook door een ‘dekking biedende’ slot-e? Die worden dialectaal bij de participia synchroon wel eens aangetroffen in predicatief gebruik. En, historisch gezien, konden adjectivische part. pret. de normale regelmatige sterke en zwakke casus- en numerusuitgangen dragen (Braune&Eggers 1987). Synchroon hebben gesubstantiveerde part.pret. nog steeds zo’n zwakke uitgang -e: *de gevangene*, terwijl toch al in het Mnl. daarvan e-loze vormen bestaan: *een gevangen* (Franck 1910).⁸ In ieder geval is zo’n ‘dekking’ er niet voor de plur. uitgangen in het pres. en pret.: *wij werken*, *werkten*.

Mogelijk biedt verlies van morfologische informatie uitkomst (zie ook verderop): numerus-informatie is belangrijk en de plur. *werkt-en* moet onderscheiden blijven van de sing. *werkt-e*. Mag dit al opgaan voor de pret. van

⁷ De ‘geen gegevens’ categorie was wel tot de totalen gerekend in de lezing op het Taal en Tongval-symposium, die aan deze bijdrage ten grondslag ligt.

⁸ Franck (1910) denkt hier overigens ook sterk aan sterke flectie.

zwakke werkwoorden, voor die van sterke werkwoorden niet, daar is een n-loze vorm *kreg-e* duidelijk onderscheiden van de sing. *kreeg*. Bovendien had een dergelijke verklaring de uitbreiding van -en naar de sing. in noord-oostelijke dan moeten blokkeren, maar we hebben daar evengoed *ik, jij, hij loop(t)en*, waarbij de zelfs dreigende samenvallende met de infinitief opgehouden wordt door de realisatie van de stamconsonant als unreleased of als glottislag.

Morfologische condities op een fonologisch proces verdienen aparte motivatie, omdat niet direct inzichtelijk is waarom die gelding zouden hebben. Immers, de morfologie, of de woordvorming is een component die vormen aflevert die vervolgens onderhevig zijn aan veranderingen in de uitspraak van die vormen door de zinsfonologie, zoals de positie van een woord voor een pauze of voor een volgend woord, dat kan beginnen met een consonant of vocaal.

2.1. *Strata*

Er zijn daarnaast wel fonologische processen die woordintern effect uitoefenen. Dat zijn klankprocessen die werken op combinaties die door flectie of woordvorming zijn ontstaan: bijvoorbeeld *grav-en* versus *graaf-t*, aartachtig ‘aard-achtig’. Stapeling van suffixen kan dan tot herhaalde toepassing van fonologische processen leiden (deze fonologische processen kunnen dus cyclische effecten vertonen, of, anderszins kunnen ze geordend zijn in een beperkt aantal niveau’s of strata die gedefinieerd zijn door soorten van morfologische processen: (soorten van) flectie en derivatie.

In theorie kan dus een deel van de eventuele verschillen tussen morfologische klassen met betrekking tot n-behoud op die manier verklaard worden. Het gaat dan speciaal om het verschil tussen monomorfemische woordstam-*en* als in *molen, Pasen, jongen* e.d. die een dieper stratum van woordvormen vertegenwoordigen tegenover ‘latere’ strata die door polymorfemische woordvormen opleveren, door flectie gevormd. We gaan er dan vanuit dat n-deletie variabel voorkomt in het vroegste stratum, en dat op ieder nieuw stratum alle bestaande woorden plus de in dat stratum nieuwgevormde woorden opnieuw variabele n-deletie zullen krijgen. We voorspellen dan dat woorden als *molen, Pasen* en *jongen* meer n-deletie zullen vertonen en dat geflecteerde woorden meer n-behoud hebben.

Of enkele van de eerste groep woordvormen historisch gezien misschien afleidingssuffixen vertonen (*molina*, lat. leenwoord met -*ina*; *Pasen*, oorspr. plur.; *jongen*, de-adjectivisch gesubstantiveerd *jonge* met casus-n) maakt

synchronoon uiteraard niets uit. Derivatie komt zoegezgd ‘normaliter’ vóór flectie en blijft dus een eerder stratum vormen binnen geflecteerde woorden (aard+achtig-er, jong+ki-s, jongen-s, jong-en (plur. van jong; + geeft derivatie weer, - geeft flectie aan)).⁹

2.2. *Saillante informatie*

Een meer semantische richting uit gaat de verklaring van deze verschillen in termen van saillante (morfologische) informatie. Een minder overtuigend voorbeeld werd hierboven al besproken (numerusinformatie in pret.). Een dergelijk uitgangspunt zou voorspellen dat waar het wordeinde extra informatie biedt de neiging tot n-deletie minder is: dat houdt in dat in woorden waar -en tot de stam behoort (*jongen* ‘boy’) deze eerder aangetast wordt dan waar -en flectiefunctie heeft.

Voor de differentiatie tussen verschillende flectieklassen (infinitief, finiet ww., part.) moeten dan eventueel andere verklaringen gezocht worden.

Voor part. lijkt nog wel een dergelijk verklaringsmodel op te kunnen gaan. Part. wordt gekenmerkt door extra informatie over de participiale status. Bijna alle participia dragen een verplicht prefix: *ge-*, dat zelfs precieser dan de slot-*en* (naast mogelijke ablaut) de morfologische klasse van het onderhavige woord definieert. Immers een slot-*en* heeft vele functies, het *ge-* prefix heeft er veel minder. Uit hoofde daarvan zouden we zelfs verwachten dat participia in meerdere mate dan de andere morfologische klassen de slot-n verliezen. We zullen bij de geografische bespreking zien dat dit niet zo is. Er zijn echter een aantal dialecten waar participia stelselmatig het prefix *ge-* ontberen, maar die vormen maar een onderdeel van het gebied dat ‘n’ behoudt. Enige overeenstemming in het geografisch samen voorkomen van de twee verschijnselen prefixloosheid en n-behoud valt er pas te zien als we bij de prefixloze gevallen ook die rekenen met het ‘aangetaste’ prefix *e-* (*e-kregen*, *he-kregen*) en ze gezamenlijk als minder saillant beschouwen. Zie daarvoor verder de geografisch georiënteerde bespreking. Maar prefixloosheid plus *e-/he-* roepen voorlopig meer vragen op dan dat er beantwoord worden.

2.3. *Contextuele flectie versus inherente flectie*

Booij (1994) heeft een onderscheid gemaakt tussen woordklassen die hun flectie “krijgen” uit de syntaxis, de contextuele flectie, en woorden die “zelf”

⁹ Het stratummodel voor variabele processen is ontwikkeld door Guy (1991) voor t-deletie in Amerikaanse dialecten. Goeman (1999) komt tot de conclusie dat voor Nederlandse dialecten de verklaring in termen van strata niet geldt voor verschillen in t-deletie bij onderscheiden woordklassen.

hun flectiewoordvorm inbrengen, de inherente flectie. De pluralisvorm van nomina vloeit voort uit inherente eigenschappen; de daarbij behorende werkwoordsvorm daarentegen draagt zijn pluraliskenmerk niet onafhankelijk, maar in functie van die van het nomen, en is dus contextueel bepaald. Inherente flectie kan plaats vinden in het lexicon, en deelt met derivatie het niet-contextuele karakter.

De verdeling van inherente en contextuele flectionele kenmerken over woordklassen is als volgt (cfr. Booij):

(6)

Morfosyntax	Inherente flectie	Contextuele flectie
N	getal	
A	comparatief, superlatief	[getal~geslacht~definietheid] (portmanteau morfeem)
V	infinitief, participium, tempus	[getal~persoon] (portmanteau morfeem)

N=Nominaal; A=Adjectivisch; V=verbaal

Er is al een lange taalkundige traditie waarin aan de overeenkomsten tussen inherente flectie en derivatie vorm wordt gegeven; de infinitief wordt behandeld als nomen, het participium pret. als adjectief of nomen, we kunnen ze dus als derivatieproduct zien. We kunnen op grond van de tweedeling inherent versus contextueel tot andere voorspellingen komen met betrekking tot de gevoeligheid van n-behoud of n-deletie voor morfologische informatie. Op basis van die tweedeling kunnen we verwachten dat er binnen inherente flectie relatief weinig verschil in n-behoud zal bestaan tussen sing. en plur. bij nomina, en ook bij adjectiva, infinitief, participia en tempus.¹⁰ Bovendien moet contextuele flectie dan aanzienlijk minder n-behoud (meer n-deletie) vertonen dan inherente flectie.

3. Opzet onderzoek

Zoals gezegd worden woordvormen gekozen uit het GTP-corpus die qua woordbouw veel gelijkenis met elkaar vertonen (de complete opsomming is hierboven al gegeven).

¹⁰ Vanuit de historische optiek vertoont het participium ook contextuele *casus*flectie naast getal~geslacht~definietheid in hetzelfde portmanteau morfeem. Welke positie casusflectie moet hebben in schema (6) is niet geheel duidelijk. Ook bij casusflectie kunnen verscheidene soorten onderscheiden worden, bijvoorbeeld inherente (nom.), structurele (acc.) en geregeerde casus (afhankelijk van prepositie).

(7)

NOMINF	NOMFIN	VERINF	VERINFPART	VERFIN	APINF
been	** ¹¹	zien	gezien	doen (plur.)	groen
leugen	vijgen	krijgen	gekregen	krijgen (plur.)	eigen

De verdeling van deze vormen over de morfologische klassen is als volgt:

(8) Aantallen items naar morfologische categorie en naar syllaben per woord

	monosyllabisch	polysyllabisch	Tot.
Nom Infinit	3	16	19
Nom Finiet (plur.)	systematische leemte	19	19
Verb infinit Inf	3	20	23
Verb infinit Part	2	11	13
Verb Finiet (plur.)	3	17	20
Adj/Adv/Prep	16	13	29
Tot.	27	96	123

Er doen zich natuurlijk een groot aantal verschillende realisaties voor. De -n kan nog nauwelijks hoorbaar gerealiseerd worden, er kan nasalering plaatsvinden van de voorafgaande -', de slotsyllabe kan als sonantische n worden uitgesproken. Een overzicht van de aangetroffen varianten volgt hieronder.

(9) Realisaties: aantallen en percentages

Realisatie / ən/	Aantal in 123 vormen	Percentage in 123 vormen
[ən], [ən]-sonantisch	22304	49,03
[n] gereduceerde uitspraak	622	1,37
Geen n, maar nasalering [~]	994	2,18
Geen n, maar [ə], [ɪ], [ɛ]	15629	34,36
zero	1482	3,26
Andere morfologische vorm	1173	2,58
Geen toepasselijke data	3284	7,22
<i>Totaal</i>	45488	100,00

¹¹ Systematische leemte. Er zijn natuurlijk dialecten die een plur. been-ø hebben, maar voor de onderlinge vergelijkbaarheid over heel Nederland moeten we hier deze gevallen buiten beschouwing laten.

Het relatief kleine aantal andere realisaties dan *-en* of *-e* rechtvaardigt een tweedeling in n-behoud versus n-deletie, waarbij de gereduceerde uitspraak en de nasaleringsgevallen tot n-behoud gerekend worden, en zero tot n-deletie. Als er sprake is van een woord met een andere morfologische vorm, of als er geen toepasselijke data zijn, dan geldt dat als ‘geen gegeven’.

(10) Percentage n-behoud per morfologische categorie

	monosyllabisch	polysyllabisch
Nom Infiniet	99,00	52,46
Nom Finiet (plur.)	=====	53,82
Verb infiniet Inf	92,95	48,76
Verb infiniet Part	93,43	45,58
Verb Finiet (plur.)	96,05	43,76
Adj/Adv/Prep	96,70	44,61

In dit artikel beperken we ons tot de polysyllabische vormen.¹² Eerst komen fonologische aspecten aan de orde. Deze zijn enerzijds van woordinterne aard en betreffen de effecten van voorafgaande stamconsonantisme; anderzijds zijn er woordoverstijgende effecten van de positie in zin of woordgroep: het betreft effecten van de positie in pausa, voor vocalische anlaut en voor consonantische anlaut van het volgende woord. Op beide punten blijken duidelijke verschillen met t-deletie.

Vervolgens wordt besproken hoe n-behoud in de in (10) genoemde morfologische categorieën in geografisch opzicht van elkaar verschillen. Dat gebeurt aan de hand van een aantal kaarten.

Tenslotte worden er voor drie gebieden nadere analyses gemaakt om de invloed van morfologische categorie nader af te perken. Om op sommige punten een vergelijking met woordfinale t-deletie te kunnen maken worden daarvoor dezelfde gebieden aangehouden als in Goeman (1999), te weten: de noordoostelijke dialecten, de westelijke dialecten en daartussenin het Rivierengebied.

In de slotconclusies confronteren we de onderzoekstraditie en de theoretische opties met de gevonden resultaten.

¹² De uitzondering hierop is de behandeling van fonologische woordinterne effecten.

4. De geografie van de fonologische conditionering

De fonologische condities worden onderscheiden in woordinterne en woord-externe effecten. Woordintern betreft het de aan het -(e)n suffix voorafgaande consonant of vocaal, woordextern betreft het de aard van het begin van het volgende woord. Woordintern zal na een vocaal, en dat betreft in dit geval de monosyllabische woorden op -n, bijv. *aan*, *gaan*, *been*, de woordfinale -n eerder behouden blijven dan na een consonantisch eindigende woordstam bijv. *lopen*. Woordextern zal in pausa en voor een consonantisch volgend woord-begin de -n eerder verdwijnen dan voor een vocalisch beginnend volgend woord; in het laatste geval kan de slot-n het begin van een nieuwe syllabe vormen met het volgende woord. In pausa en voor een consonant is dat niet mogelijk.¹³ Woordinterne en woordexterne factoren vertegenwoordigen twee stratasoorten in de fonologie, respectievelijk woord- en zinsfonologie.

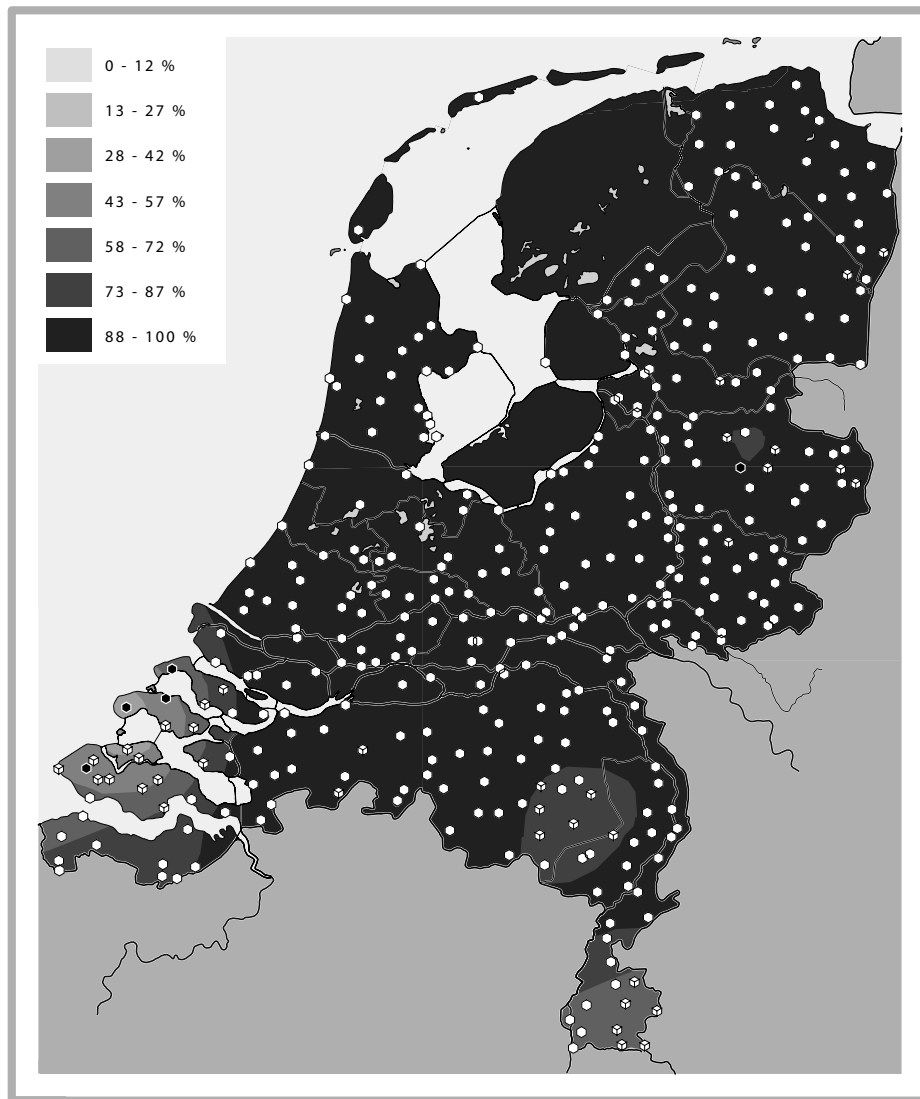
4.1. Woordinterne conditionering

De verwachting dat een -n suffix na stamvocaal behouden blijft terwijl de slot-n in onbeklemtoonde lettergreep, dus na een stamconsonant, verdwijnt gaat in algemene zin op, zoals blijkt uit de vergelijking van kaart 1 en kaart 2.

Het beeld is echter gedifferentieerder dan deze te algemene vaststelling. Na stamconsonant blijft woordfinale -n algemeen behouden in de noordoostelijke dialecten. In de zuidelijke dialecten (Limburg, Noord-Brabant met uitzondering van het Westen, een deel van het Rivierengebied) en het Zuidwesten van Zuid-Holland valt -n dan algemeen af. Alle overige gebieden (Noord-Holland, oostelijk Zuid-Holland, Utrecht, de Veluwe en Zeeland) vormen overgangsgebieden naar weerszijden enerzijds het Noordoostelijk gebied en anderzijds het Oost- en Westvlaams. Noord-Holland is speciaal, omdat daar het effect doorwerkt van het bestaan van twee infinitieven: een op -e en een op -en (zie Hoekstra 1994). Na stamvocaal is de situatie heel anders. Het algemene patroon is weliswaar dat van een hoge mate van n-behoud. Opgemerkt moet worden dat voor het noordoostelijke gebied op deze kaart de percentages -n-behoud relatief lager uitvallen door de doorwerking van een eenheidspluralis op -(e)t in plaats van op -n (zie Goeman 1999) en door de aanwezigheid van part. op -ene. Toch is er dezelfde neiging tot deletie van slot-n als in Noord-Holland, zuidwestelijk Zuid-Holland, Utrecht/Rivierengebied en zuidoostelijk Noord-Brabant. Een uitgesprokener tendens tot n-deletie in deze mono-

¹³ Klemtooneffecten en gevallen als rij (subst.) ~ rijen (plur.) blijven hier buiten beschouwing.

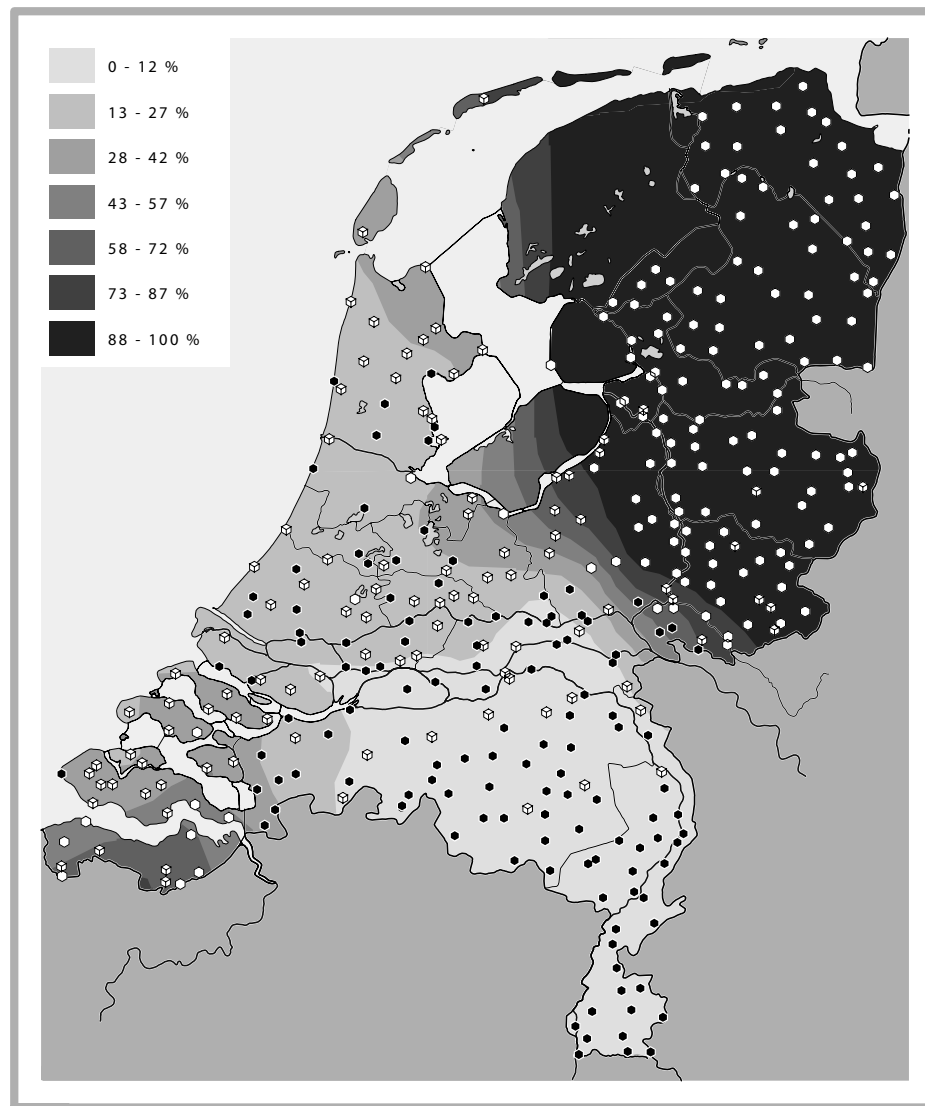
Kaart 1: N-behoud na stamvocaal

syllabische vormen is er in Zuid Limburg (waarop reeds Hinskens 1992 heeft gewezen) en in het noorden van Zeeland.

De woordinterne fonologie laat vooral in de positie na stamconsonant veel variabiliteit zien in de Nederlandse dialecten

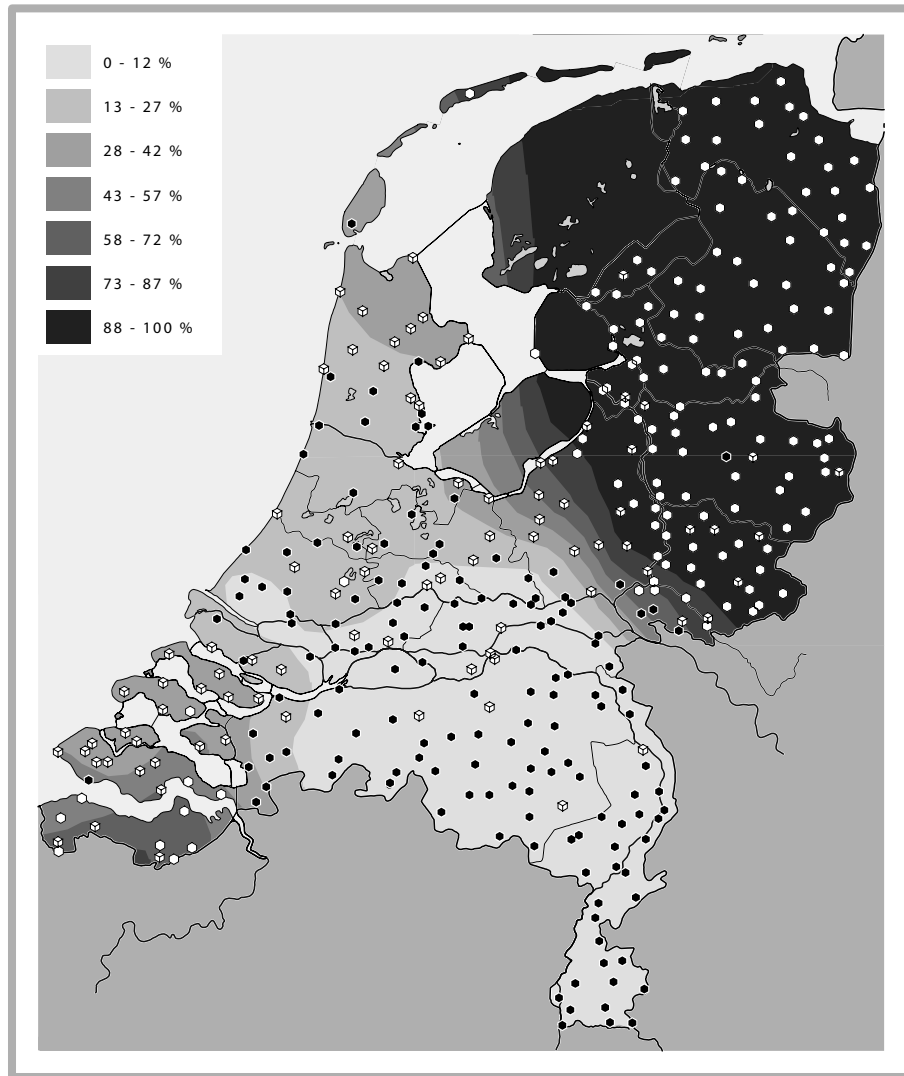
Kaart 2: N-behoud na stamconsonant

4.2. *Woordexterne zins- of woordgroepconditionering*

Het beeld van n-behoud in Pausa komt sterk overeen met de geografische spreiding die we beschreven hebben in de vorige paragraaf voor het behoud van -n na stamconsonant. Vergelijk daarvoor kaart 3 met kaart 2. Het noord-oostelijke gebied met n-behoud is aan de westrand iets kleiner, het Zuid-Hollandse gebied met vrij algemene n-deletie is aanmerkelijk kleiner dan op kaart 2.

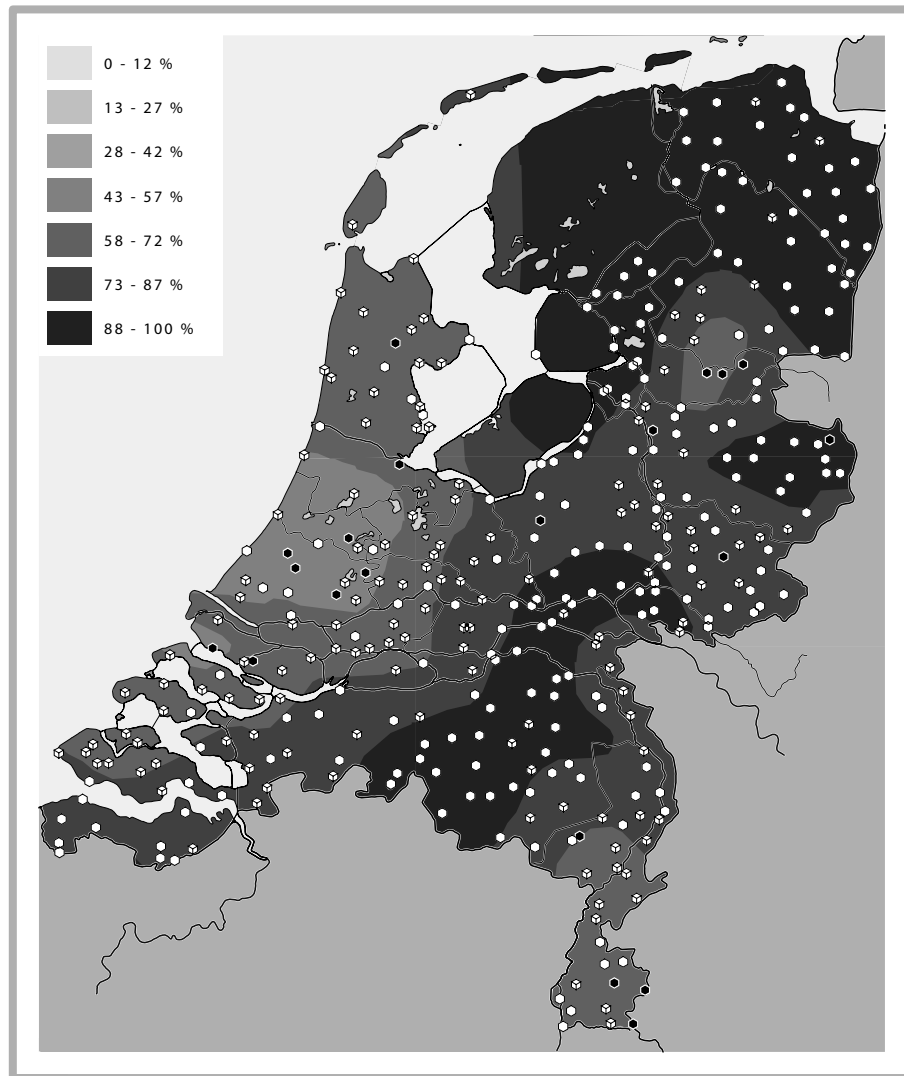
Kaart 3: N-behoud in Pams

In de positie voor een vocaal is er een sterke haard van n-deletie in Zuid-Holland (kaart 4). In het zuidoostelijk deel van het Noordoosten werkt weer het effect van de eenheidspluralis op -(e)t door op de relatief lagere percentages, maar de waarden in de hoogste klasse van -n-behoud worden hier niet meer gehaald. In de dialecten is n-deletie in de positie voor een vocaal een typisch Hollands verschijnsel.¹⁴

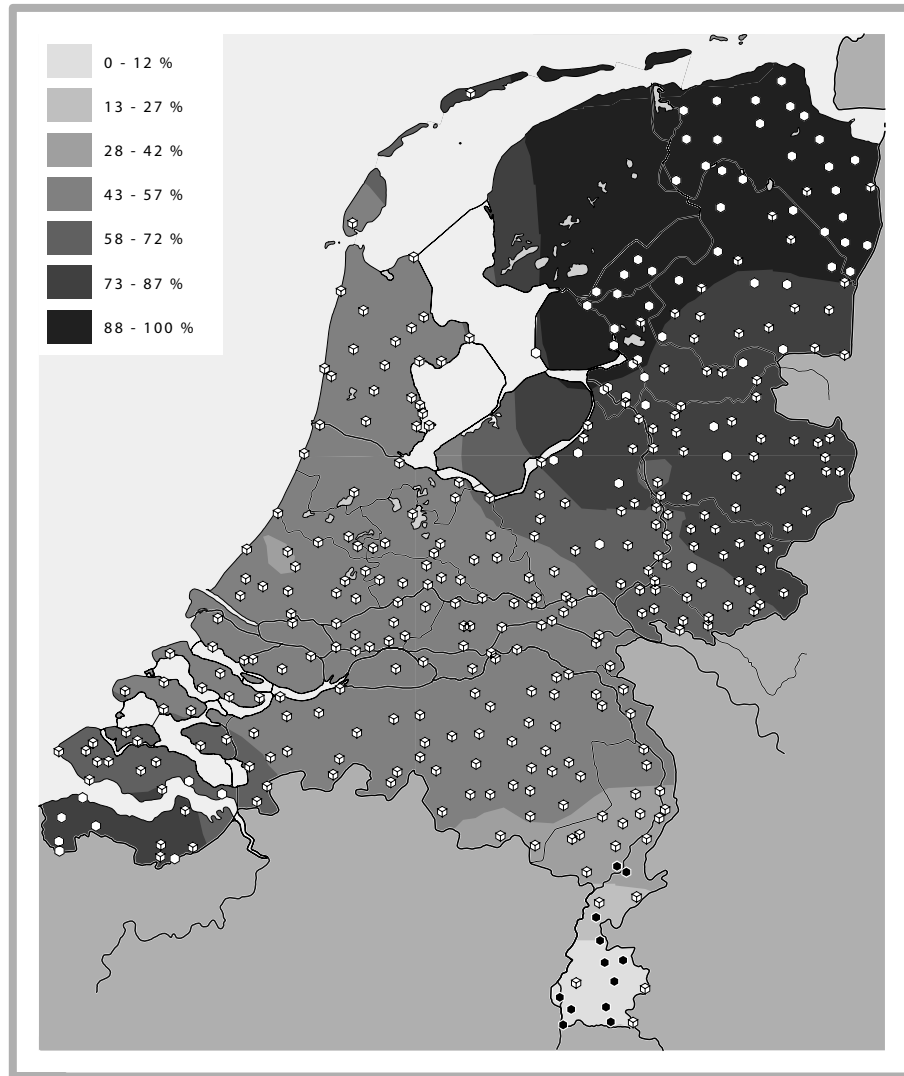
¹⁴ Zie overigens ook noot 5.

Kaart 4: N-behoud voor een Vocaal

De positie voor consonant (kaart 5) zit qua frequentie van deletie tussen de vorige posities in. Er zijn nu twee deletiehaarden: Zuid-Holland en Zuid-Limburg. Toch kent ook het Noordoosten, dat als een regio geldt waar -n algeheel bewaard blijft, in deze positie naar verhouding minder n-behoud. Het stratum van de zinsfonologie laat een grote variabiliteit zien in de Nederlandse dialecten.

Kaart 5: N-behoud voor een Consonant

5. De geografie van de morfologische conditionering

De Nederlandse dialecten vertonen niet alleen een grote variabiliteit op het gebied van n-behoud of n-deletie in de zinsfonologie, die variabiliteit bestaat ook binnen morfologische categorieën. Bij de volgende kaarten 6-11 zijn, in tegenstelling tot de vorige kaarten, de percentages gecorrigeerd voor

ontbrekende gegevens.¹⁵ Om de gegevens onderling constant vergelijkbaar te houden gaat het telkens om woorden in Pausa-positie.

De bespreking levert een onvergelijkbaar helderder beeld op dan Hol en Blancaert&Tavernier-Vereecken konden bereiken.

5.1. *APINF: Adjectieven, Preposities, Adverbia e.d.; polysyllabisch en ongeflecteerd (bijv. eigen, tegen)*

In de categorie van ongeflecteerde adjectieven, preposities, adverbia en numeralia maakt de slot-n niet deel uit van een suffix. In het Noordoosten blijft de -n vrijwel integraal behouden. Het Zuidwesten behoudt de woord-finale -n in mindere mate. Daartussenin ligt een middengebied zonder slot-n. De kaart laat een zekere dynamiek zien: de n-deletie heeft in het Zuidwesten zijn centrum gehad en verspreidde zich vandaar naar het Westen. Het Gooi, de Veluwe en de Liemers, Zeeland en Noord-Holland zijn overgangsgebieden. Opmerkelijk is dat Twente een lichte mate van n-deletie vertoont.

Aangezien het kaartbeeld niet alleen duidelijk verschilt van de woordfonologische kaart betreffende n-behoud na stamconsonant (waarmee ze qua bouw overeenstemmen), maar ook van de zinsfonologische kaart van de positie in Pausa, moet hier een apart effect doorwerken van de morfologische klassen die de categorie APINF omvat.

5.2. *NOMINF: Nomina sing.; polysyllabisch en ongeflecteerd (bijv. leugen)*

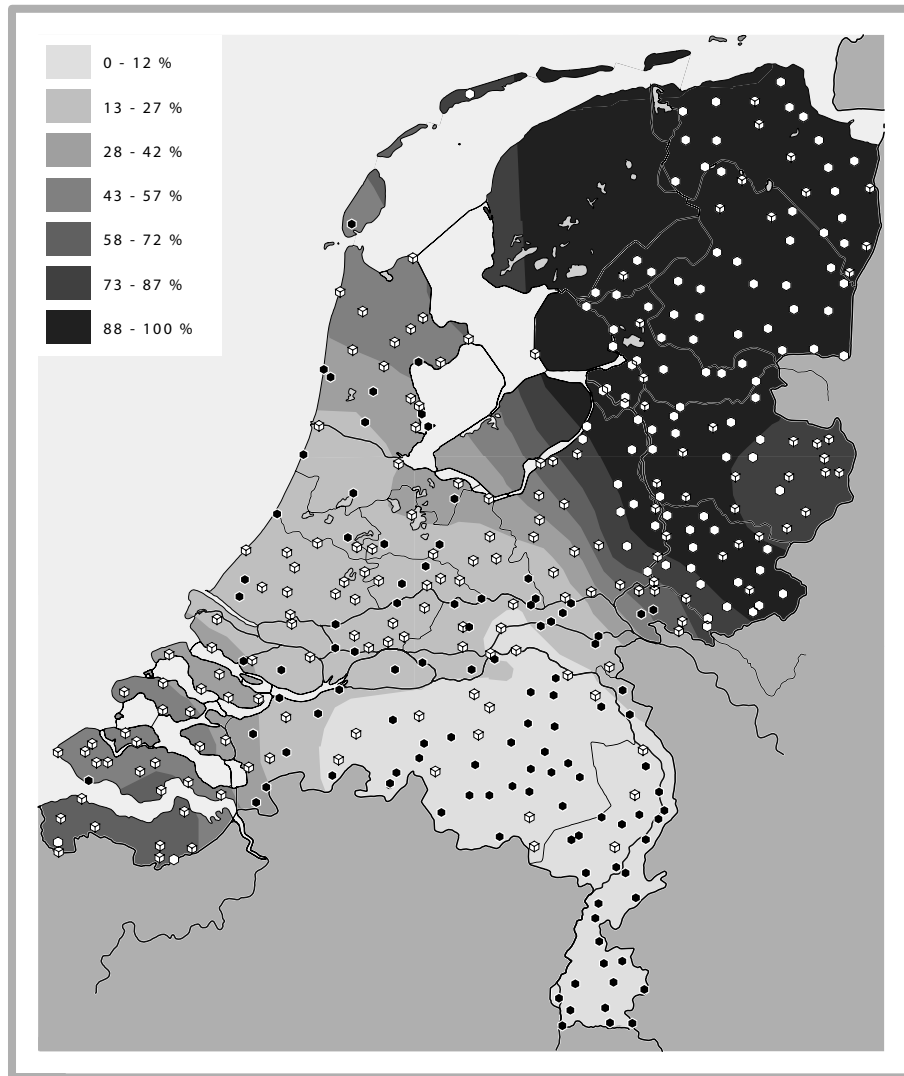
In nomina met een sing. op -n is evenmin als in de APINF-items sprake van een -n die synchroon gezien deel uitmaakt van een suffix.¹⁶ Ondanks het delen van dezelfde status is het beeld echter anders als bij APINF. Het Zuidoostelijk gebied met n-deletie is kleiner, in Holland en Utrecht is relatief wat meer n-behoud. Dat is in sterkere mate het geval in Zeeland. Daartegenover vertoont het Noordoosten het omgekeerde beeld: hier is, afgezien van de Kop van Overijssel en Westerwolde met aanpalend Drente, een relatief kleine teruggang in n-behoud. Dat moet grotendeels op het conto geschreven worden van zero-vormen bij Pasen: *Paas*.

Het feit dat NOMINF verschilt van APINF op het punt van n-deletie moet, bij het ontbreken van andere differentiërende kenmerken, aan het woord-klasseverschil tussen beide worden toegeschreven.

¹⁵ Deze kaarten zijn daardoor op onderdelen anders dan die getoond werden bij de lezing in Gent die aan dit artikel ten grondslag ligt.

¹⁶ Behoudens het feit dat er historisch gezien van een derivatie-suffix (*varken*) of van een casussuffix (*jongen* < *jonge*, (op) *Pasen*) sprake kan zijn.

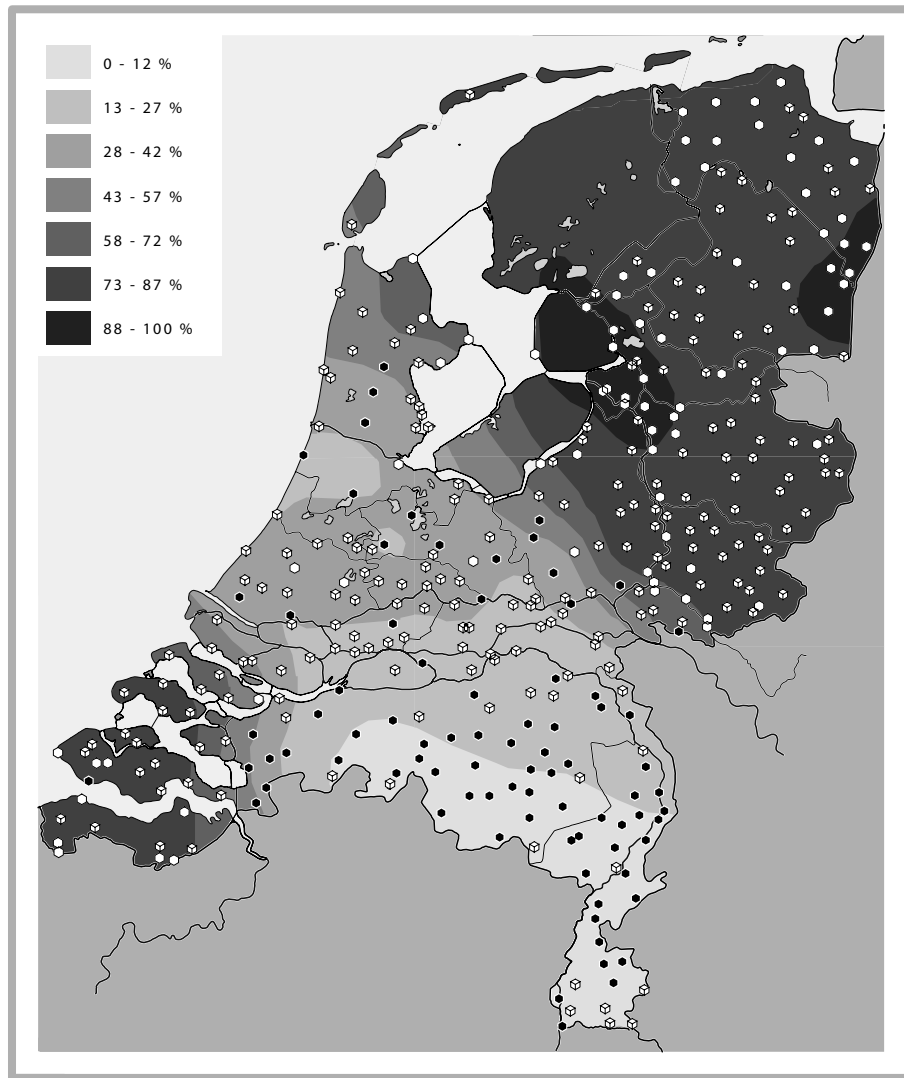
Kaart6: N-behoud in bijv.: eigen, tegen e.d.

5.3. NOMFIN: *Nomina plur.; polysyllabisch en geflecteerd (bijv. vijgen)*

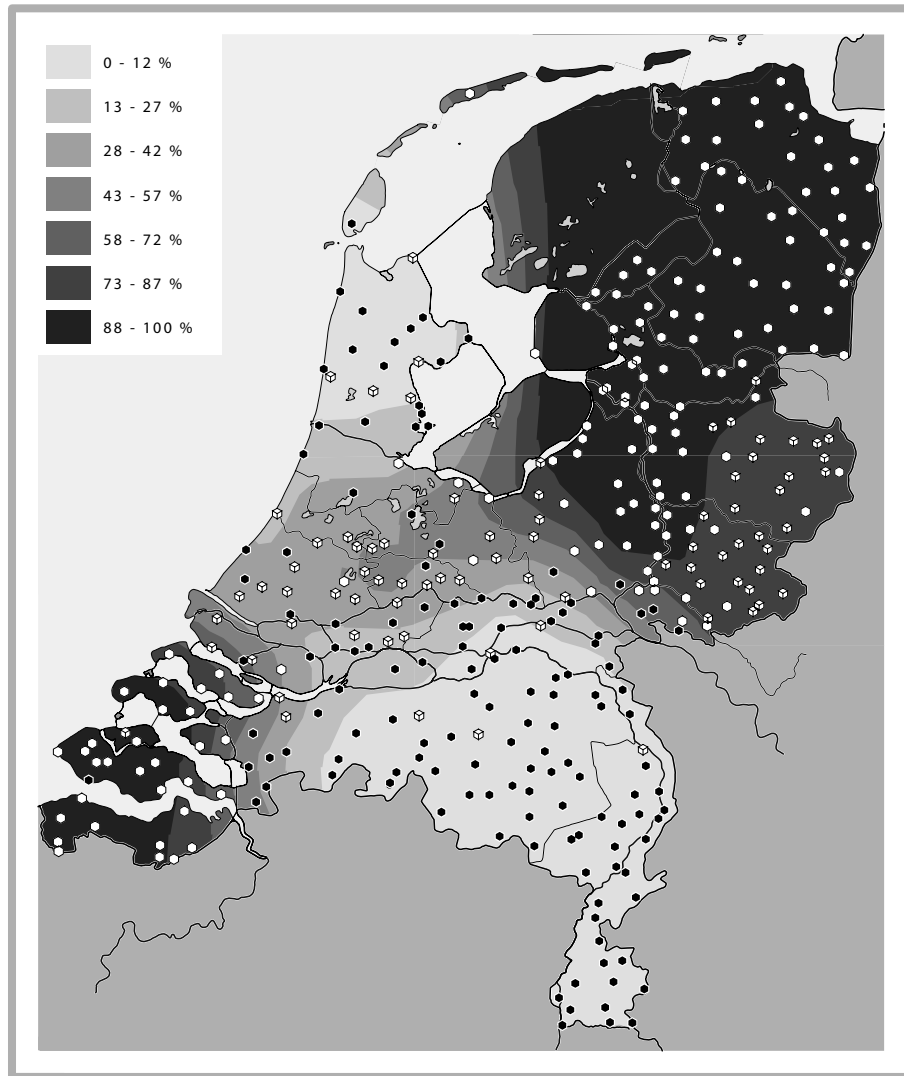
In het meervoud maakt de slot-n deel uit van een flectiemorfeem. Dynamisch gezien, is er op deze kaart geen sprake van een uitbreiding van n-deletie vanuit het Zuidoosten. Want naast het Zuidoosten is er een tweede haard: Noord-Holland. Zuid-Holland en Utrecht vormen een laatste restgebied met relatief (veel) meer n-behoud. Twente en de Achterhoek lijken nu ook onderhevig aan een geringe vorm van n-deletie. Afgezien van een mogelijke tendens daartoe

Kaart 7: N-behoud in nomina sing. bijv.: jongen, molen

die bij APINF bleek te bestaan, moet dit toch geweten worden aan afwijkende meervoudsvorming met een historische achtergrond. Er zijn daar meervouden op -e die nooit een slot-n gehad hebben (*pött(e)*, *berge*, etc.). Tegenover de n-meervouden lijkt dat op deletie. In Limburg bestaan deze gevallen ook, maar daar staan ze tegenover meervouden op -e die n-deletie ondergaan hebben, zodat er qua n-behoud geen frequentieverschillen ontstaan.

Kaart 8: N-behoud in nomina plur. bijv.: vijgen, jongen < jong

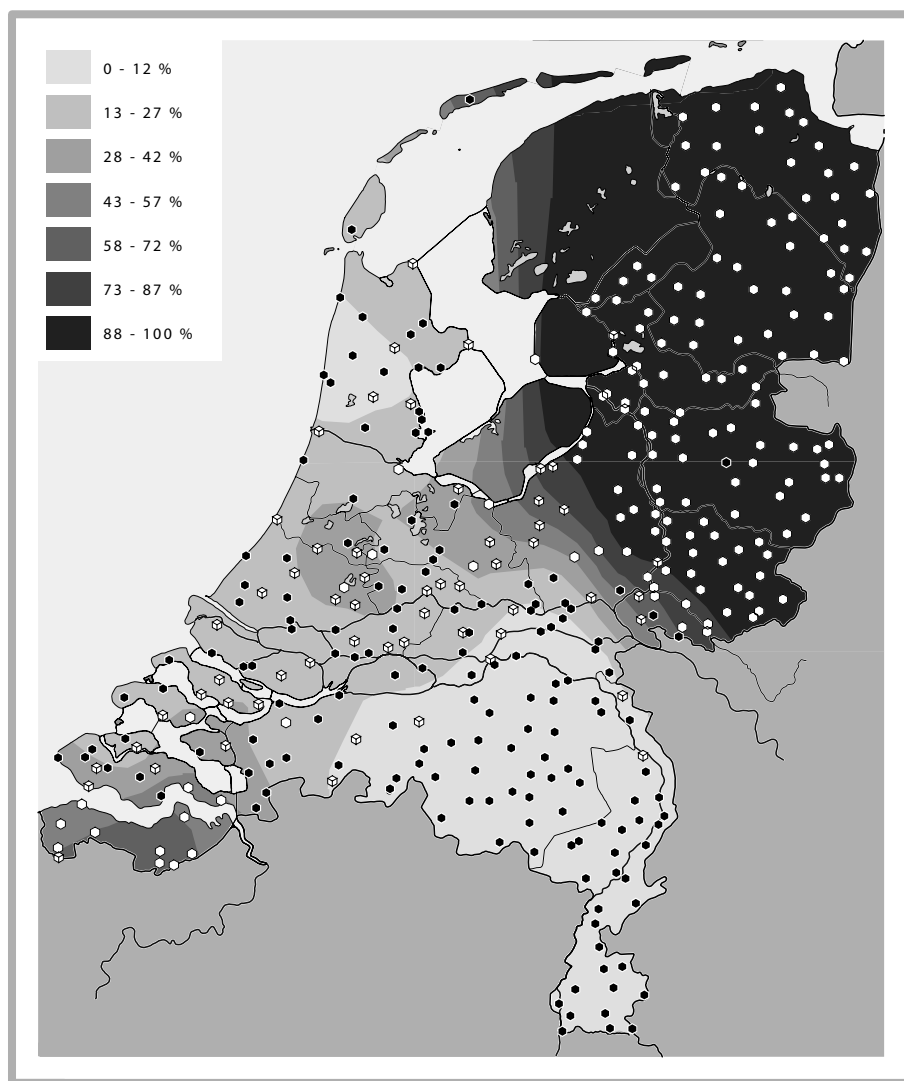

5.4. VERINF: *Verba infinitief; polysyllabisch en ongeflecteerd* (bijv. krijgen)

De -n in infinitieven maakt deel uit van een suffix. Het algemene beeld lijkt op dat van de nominale pluralis: twee deletiehaarden, met een restant n-behoud in Zuid-Holland. Zeeland vertoont hetzelfde beeld als de zinsfonologiekaart in Pausapositie. Daar is dus in dit geval geen sprake van een morfologisch effect.

Voor Noord-Holland moet echter nogmaals gewezen worden op het feit dat het Westfries twee infinitievormen heeft (zie Hoekstra 1994), die verschillende functies vervullen: een op *-en* en een op *-e*. Het kaartbeeld zou daar een resultante van kunnen zijn.

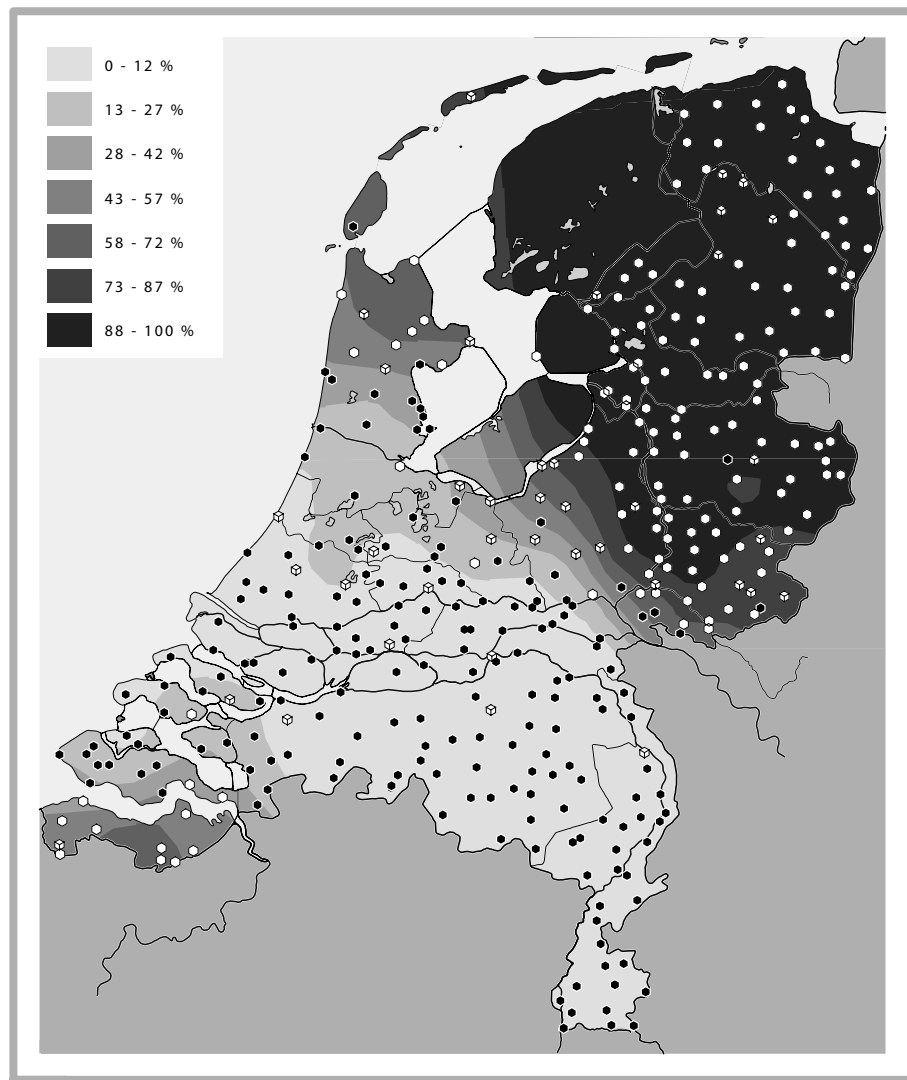
Kaart 9: N-behoud in infinitieven (geven)

5.5. *VERINFPART: Verba participium; polysyllabisch en ongeflecteerd*
(bijv. gekregen)

Weliswaar maakt de slot-n in de participia deel uit van een suffix, maar het gaat in de meeste dialecten vergezeld van het ge-prefix dat met zijn prominente plaats aan het woordbegin de morfologische categorie en de morfosyntactische functie duidelijk vaststelt. Daardoor draagt het suffix geen onafhankelijke

Kaart 10: N-behoud in participia (gegeven)

informatie meer (behalve in *verlaten*, *overreden*, *doorzwommen*, *verkrege*n, cfr. boven). Dat leidt tot de verwachting van een hogere mate van n-deletie. Dat is inderdaad overal, met uitzondering van Westfriesland, het geval. De situatie in Zeeland laat weer uitsluitend het zinsfonologisch effect zien. Dat is nu eveneens het geval voor het overgangsgebied over de Veluwe. Hier is dus geen sprake van een extra morfologisch effect.

Over het geheel genomen lijkt deze kaart de voortschrijding te zijn van die bij APINF (weer met uitzondering van Westfriesland dat tegenover APINF resistenter is).

De geringe mate van n-deletie in de oostelijke Achterhoek is schijn: ondanks de correctie tot geen gegeven werkt hier toch lichtelijk de massale aanwezigheid door van participia als *ekregene*.

5.6. VERFIN: Verba finiet; polysyllabisch en geflecteerd (bijv. *krijgen*, *kregen* (plur.))

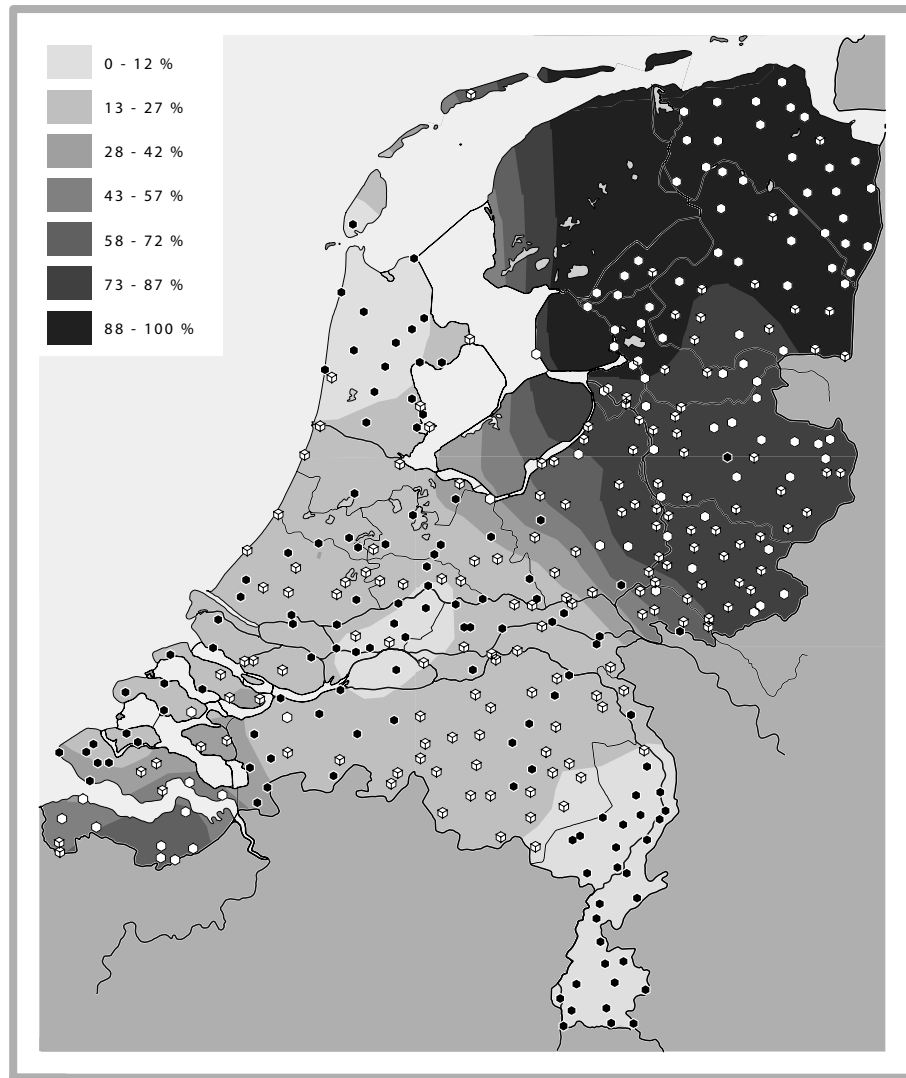
Woordfinale -n maakt deel uit van een suffix in de 1e en 3e pers. plur. van presens en preteritum (sterk -en, zwak -ten/-den).¹⁷ Zie kaart 11. We zouden, gegeven het contextuele, niet inherente karakter van deze flectie, een hogere mate van n-deletie verwachten dan in NOMFIN, VERINF en VERINFPART. Dat is vergeleken met NOMFIN en VERINF inderdaad het geval. VERINFPART heeft weliswaar in het middengebied meer algemeen n-deletie, maar deze categorie staat, zoals al betoogd, apart vanwege de mindere saillantheid van het -n suffix door de normale aanwezigheid van het ge-prefix.

De lagere frequentie van slot-n in het zuidelijk deel van het Noordoosten is schijn, in het betreffende gebied werkt het effect door van de de vorming met eenheidspluralis op -(e)t. Zeeland en de overgangszone over de westelijke Veluwe vertonen alleen het effect van de zinsfonologie. Daar is dus geen sprake van een extra morfologisch effect.

De hogere frequentie van n-deletie die we verwachten aan te treffen op grond van het contextuele karakter heeft als uitzondering Noord-Brabant. In dat gebied is er nu iets meer n-behoud als bij NOMFIN en VERINF. Neemt men de presensvormen apart dan blijkt Oostelijk Noord-Brabant alsnog in de in de klasse met de meeste n-deletie te vallen. De kaart geeft in het Zuidoosten en in de streek bezuiden Utrecht primair de situatie weer van het pret.

¹⁷ In bepaalde dialecten heeft de 2e pers. plur. een t-houdend suffix, deze vormen worden dus buiten beschouwing gelaten.

Kaart 11: N-behoud in vervoegde verba (zij lopen, zwegen)

5.7. Voorlopige Synthese

Op grond van de gelijkenis en de verschillen tussen de kaarten valt de volgende typologie van overeenkomsten te construeren (11).

- (11) NOMINF $\approx$ NOMFIN $\approx$ VERINF
 <
 APINF $\sim$ VERFIN
 <
 PART

$\approx$: sterke overeenstemming; $\sim$: zwakkere overeenstemming;
 < minder dan volgende

Dat gebeurt voornamelijk met als criterium de verhoudingen in het ‘middengebied’ van Limburg tot zuidelijk Noord-Holland en in het Noordoosten.

5.7.1. *Met betrekking tot de onderzoekstraditie*

De ‘implicationele’ structuur die Hol op haar synthetische Taalkaart 5,3 aanbrengt is moeilijk reconstrueerbaar vanuit onze presentatie van de gegevens en vanuit de typologie in (11). Het is niet noodzakelijk dat dit het gevolg is van het verschil in status en omvang tussen haar en onze data: haar data komen voornamelijk uit schriftelijke enquêtes en zijn al tamelijk omvangrijk, onze data uit veldwerk en zeer omvangrijk. De relatief grote omvang van haar data, zeker voor die tijd, moet bias in een of andere bepaalde richting wel uitmiddelen. Het lijkt er dus op dat een dergelijke implicationele structuur iets was, dat door de onderzoeker aan het materiaal is opgelegd.

Blancquaert & Tavernier-Vereecken (1944) hadden gelijk met hun constatering dat het Middengebied sterk variabel is en met te wijzen op morfologische effecten. Door het feit dat we nu over meer en beter gedifferentieerde data beschikken kunnen deze claims preciezer afgebakend worden. We stellen nu zelfs vast waar morfologische effecten niet aangetroffen worden omdat n-deletie daar zuiver fonologisch is.¹⁸

5.7.2. *Met betrekking tot taaltheoretische implicaties*

De typologie in (11) is compatibel met de verdeling volgens inherente en contextuele flectie die hieronder in andere vorm herhaald wordt (12). Waarbij de contextuele flectie meer n-deletie toestaat dan de inherente flectie.

(12)		
<i>Morfosyntax</i>	<i>Inherente flectie</i>	<i>gevonden typologie</i>
N	getal	NOMFIN
A	comparatief, superlatief	
V	infinitief, participium, tempus	VERINF

¹⁸ Blancquaert & Tavernier-Vereecken hadden al wel als desideratum dat de consonantische of vocalische zinscontext mee in de beschouwing betrokken moest worden.

<i>Morfosyntax</i>	<i>Contextuele flectie</i>	<i>gevonden typologie</i>
N	n.v.t.	n.v.t.
A	[getal~geslacht~definietheid] (portmanteau morfeem)	(APINF)
V	[getal~persoon] (portmanteau morfeem)	VERFIN

N=Nominaal; A=Adjectivisch; V=verbaal

Woordfinale -n zonder morfologische functie is vertegenwoordigd door NOMINF en APINF. In een lexicon met strata zouden deze vormen het ‘diepst’ zitten en naar verhouding weinig n-deletie moeten vertonen. APINF is tussen haakjes gesteld nog eens opgenomen bij de contextuele flectie. Het gaat in onze datascoringen om de niet-verbogen vormen, een groot deel van de woorden uit deze groep kan in andere dan door ons bestudeerde omgevingen wel degelijk contextuele flectie krijgen.

VERINFPART staat volgens onze typologie geheel los omdat er zelfs meer n-deletie mogelijk is dan bij contextuele flectie. Maar zoals reeds opgemerkt, bij de inherente flectie VERINFPART werk door, dat het n-affix minder saillant is door het optreden van het ge-prefix. Bij VERINFPART speelt dus net zoals bij contextuele flectie Kiparsky’s (1971) principe volgens welk morfologisch materiaal dat voorspelbaar is, eerder verdwijnt dan morfologisch materiaal dat niet voorspelbaar is.

De scheiding in onze typologie tussen APINF en NOMINF is niet goed verenigbaar met een gemeenschappelijke toewijzing aan het diepste stratum, maar wel met inherente flectie, omdat NOMINF het sing.-getal als ‘inherent kenmerk’ draagt. Tegen het stratummodel blijft spreken dat APINF meer n-deletie vertoont dan NOMINF.

Er kunnen ook andere indelingen gemaakt worden die op grammaticale noties betrekking nemen. Van de Velde&Van Hout (2000) gaan bij hun behandeling van n-deletie in het gesproken Standaardnederlands uit van het onderscheid finiet-infiniet en van het onderscheid affixfunctie-nonaffix.

Passen we deze verdeling toe op onze morfologische categorieën, dan volgen opstellingen (13) en (14).

(13)	finiet	infiniet
	NOMFIN	APINF NOMINF
	VERFIN	VERINF VERINFPART

Hier valt geen overeenstemming met de typologie van (11) te constateren. In die typologie geldt NOMFIN < VERFIN, waar ze volgens (13) als finiete

vormen gelijkwaardig horen te zijn qua n-deletie. Een gelijksoortige redenering geldt voor de categorie infiniet. Belangrijker is natuurlijk of het verschil tussen finiet en infiniet groter is dan de verschillen binnen iedere categorie. Deze vraag is met de momenteel voorhanden kennis lastig te beantwoorden: NOMINF en VERINF vertegenwoordigen in de typologie van tabel (11) laag 1, APINF en VERINFPART vertegenwoordigen respectievelijk laag 2 en 3. Op grond daarvan zou je in de infiniete vormen een grotere mate van n-deletie verwachten te dan in de finiete vormen. Om daarover meer zekerheid te krijgen is de statistische analyse van de data in de volgende sectie nodig.

(14)	affixfunctie	nonaffix
	NOMFIN	APINF
	VERINF	NOMINF
	VERFIN	
	VERINFPART	

Vergeleken met onze typologie (11) vallen hier dezelfde soort fricties te onderkennen als bij (13) zijn besproken. Onze vragen krijgen door de hiernavolgende statistische analyse een precieser antwoord.

6. Analyse van de effecten van morfologische categorieën

Typologieën hebben maar een beperkte gelding. Ze leggen een inzichtelijkmakend raster over een deel van de werkelijkheid, maar het is verkeerd ze met de werkelijkheid, of met delen daarvan gelijk te stellen.¹⁹ De synthese die in de voorafgaande sectie gegeven is kan daarom niet het uiteindelijke woord zijn in de confrontatie van theoretische kaders met dialectvariatiemateriaal. De navolgende analyse beoogt door een statistische analyse van de variatiedata wél tot vaststaande en preciese uitspraken te komen.

Uit het voorafgaande is de grote rol van regionale variatie duidelijk geworden. Daarom worden er drie regio's geselecteerd, in aansluiting bij het onderscheid in Goeman (1999). We selecteren het Noordoosten, het Westen (exclusief Zeeland), en daartussenin het Rivierengebied. Zodoende wordt tevens op onderdelen een vergelijking met t-deletie mogelijk, voor welke gebieden ook analyses geleverd zijn. Maar er zijn andere aspecten naast regio, die eventueel invloed op de variatiepatronen hebben: het geslacht, de leeftijd en het beroepsprestige van de spreker als indicator voor het sociaal milieu.

¹⁹ Met andere woorden: typologieën hebben geen ontologische status; ze kunnen wel heuristisch dienst doen.

Hoewel in onze data deze variabelen niet in de vorm van een experimenteel design zijn opgenomen, is het verstandig ze in de analyse mee te nemen. Geslacht is in deze analyse natuurlijk een binaire variabele; leeftijd heeft integerwaarden, evenals beroepsprestige.²⁰ De verdeling tussen de sexen is scheef: er zitten in het databestand meer mannen als vrouwen. Daarom wordt niet het complete beschikbare materiaal geanalyseerd. Per gebied wordt er een steekproef getrokken die resulteert in een gelijkmatiger verdeling naar geslacht, onder behoud van een gelijkmatige geografische distributie.²¹ Het gaat ons hier om het mogelijke extra effect van de morfologische categorieën. Daarom wordt n-behoud in die categorieën opgevat als evenzeer onafhankelijke variabelen als we als morfologische categorieën onderscheiden hebben. De afhankelijke variabelen worden gevormd door het n-behoud in de onderscheiden fonologische contexten. Zodoende werken APINF + NOMINF + NOMFIN + VERINF + VERINF-PART + VERFIN in op: Postconsonantische -n, Prevocale-n, Preconsonantische-n en Pausa-n. Zo valt te schatten wat het echte surplus is van de morfologische eigenschappen boven de woordfonologie en de zinsfonologie. De scores op de variabelen zijn de proportie n-behoud. De resultaten van het regressiemodel staan, uitgesplitst naar Regio, samengevat in Appendix 1 (op website Taal en Tongval of Meertens Instituut). Met sterren is aangegeven welke factoren significant zijn.

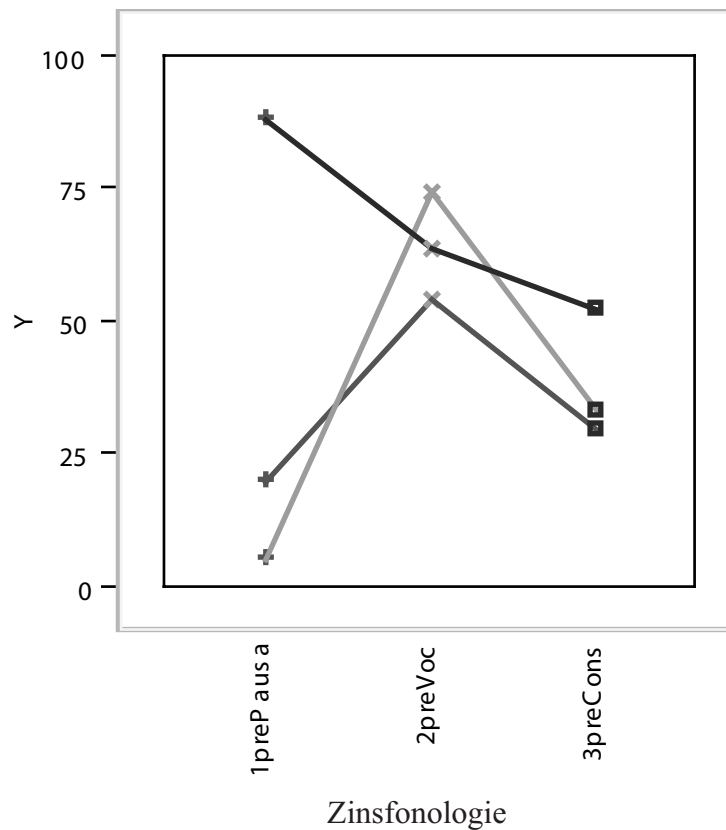
6.1. *Zinsfonologie*

Per regio valt het effect vast te stellen van de zinsfonologie. Als schatter voor de effecten van preconsonantische, prevocale en Pausa-positie nemen we de geschaalde intercepten uit die Appendix 1.

²⁰ Voor een bespreking van de opbouw van de GTP-database naar deze variabelen hoofdstuk 2 van Goeman (1999).

²¹ Een contrasterende analyse op het complete materiaal per regio biedt Goeman (2002).

(15) Zinsfonologie (in termen van % n-behoud)

Op de Y-as staan de geschatte gewichten voor de 3 fonologische omgevingen.²² De dalende lijn bovenin is het Noorden. In Pausa is er meer t-behoud dan in prevocale of preconsonantische positie. De onderste lijn is het Westen, de grijze lijn (midden) is het Rivierengebied. Prevocaal is er meer n-behoud, in het Rivierengebied zelfs meer dan in het Noorden. Preconsonantisch is er relatief veel n-deletie, in Pausa nog meer. N-deletie gedragen zich in het Westen en in het Rivierengebied anders dan t-deletie. Daar was een algemene tendens van meer naar minder t-behoud in opeenvolgend Pausa, prevocale en vervolgens preconsonantische positie.

6.2. Sociale factoren

Van de taalexterne sociale factoren is in het Rivierengebied alleen geslacht significant bij n-behoud in prevocale positie: vrouwen behouden er iets meer

²² De intercept geldt als de geschatte waarde als het effect van de overige variabelen niet zou bestaan. Zie voor de schaling noot 19.

-n dan mannen. In het Noordoosten alleen beroepsprestige, en alleen in preconsonantisch positie en in Pausa. In het Westen doen sociaal verschillende achtergrondkenmerken er niet toe. Er zijn geen leeftijdseffecten.

6.3. *Morfologische factoren*

In het Rivierengebied is er een extra morfologisch effect van NOMFIN en VERINF (alleen in Prevocale positie) en wel in de zin van n-deletie. Daarnaast is er het effect van VERINFPART (woordinterne fonologie en in Pausa) en van VERFIN (in alle zinsfonologische contexten) in de richting van meer n-behoud.

In het Noordoosten bestaan er bovenop de al hoge mate van n-behoud toch ook nog morfologische effecten.

NOMINF (uitsluitend Preconsonantisch), NOMFIN (uitsluitend woordintern), VERINF (woordintern en in Pausa) vertonen meer n-behoud. Prevocalisch heeft VERINF juist n-deletie. VERINFPART vertoont een gelijksoortig patroon als VERINF, alleen is de deletie-categorie daar de positie voor Consonant). VERFIN vertoont meer n-behoud in zinsverband.

Het Westen heeft in tegenstelling tot het Noordoosten bij NOMINF juist meer n-deletie (uitsluitend Preconsonantisch). Meer n-behoud is er in NOMFIN, maar alleen in Pausa. Uitsluitend woordintern is er meer n-behoud bij VERINF, dat is ook het geval bij VERINFPART (bovendien in Pausa). Het morfologisch effect van VERFIN doet zich enkel in Pausa gelden.

In geen van de drie regio's speelt de categorie APINF een rol.

We kunnen de discussie en de resultaten samenvatten in (16) waarbij een + het aantal posities aangeeft waarin het morfologische effect bovenop het fonologische effect werkt. Links van // betekent: woordintern, rechts van // woordextern of zinsfonologisch.

(16)

	Westen	Rivierengebied	Noordoosten
APINF	-	-	-
NOMINF	// +	-	// +
NOMFIN	// +	// +	+ //
VERINF	+ //	// +	+ // ++
VERINFPART	+ // +	+ // +	+ // ++
VERFIN	// +	// +++	// +++

In (16) gaat het niet meer om de richting (behoud of deletie) van het morfologisch effect. Het gaat zuiver om of het extra effect bestaat en in hoeveel omgevingen. Zo geabstraheerd van deletie of behoud, is er een duidelijke implicatieve structuur in de tabel aanwezig: van boven naar onder, en van links naar rechts is het morfologisch effect sterker aanwezig.

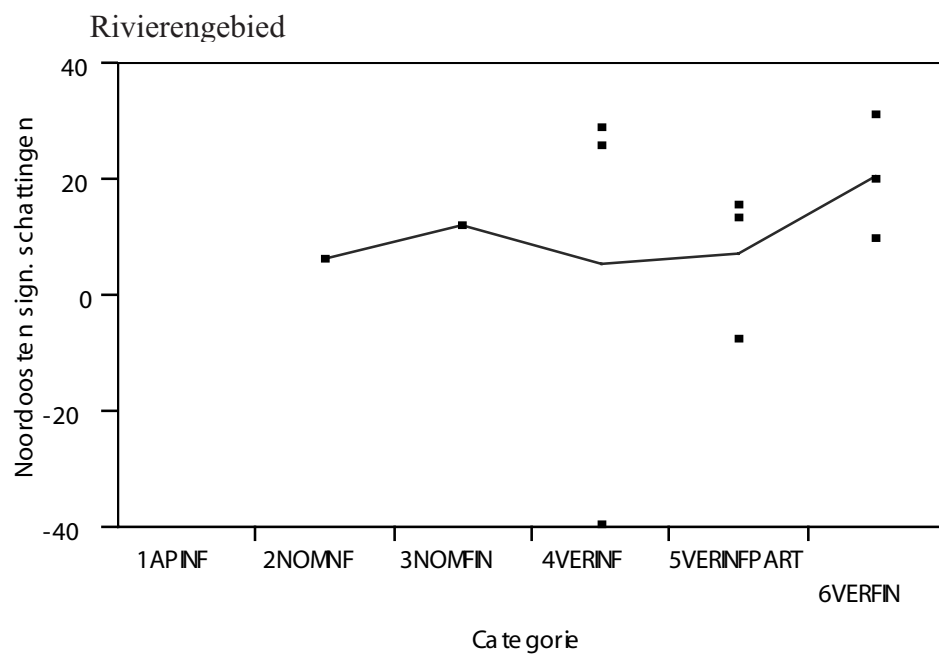
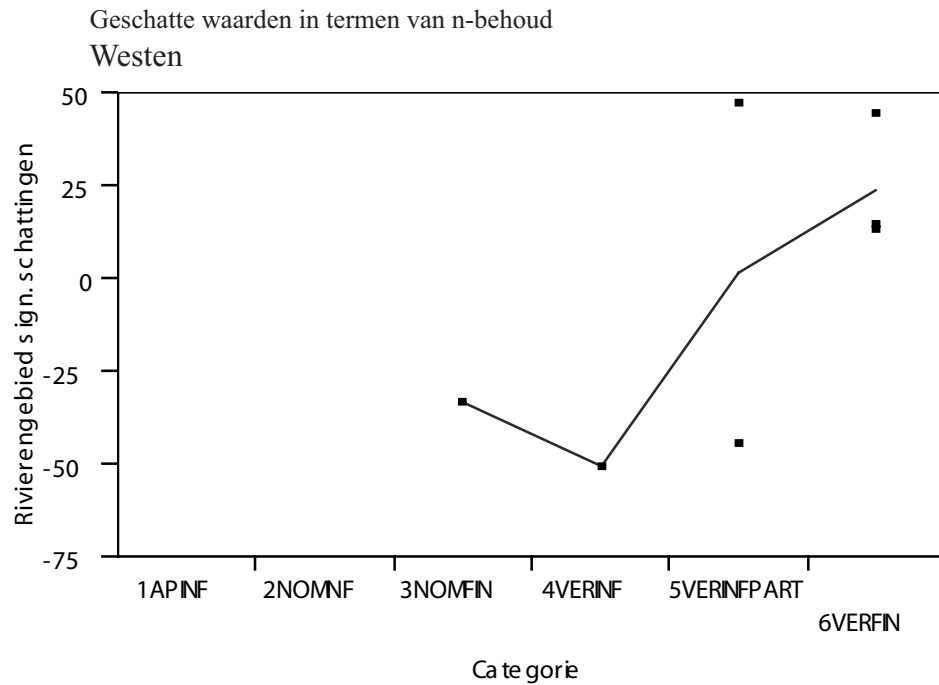
7. Slotconclusies

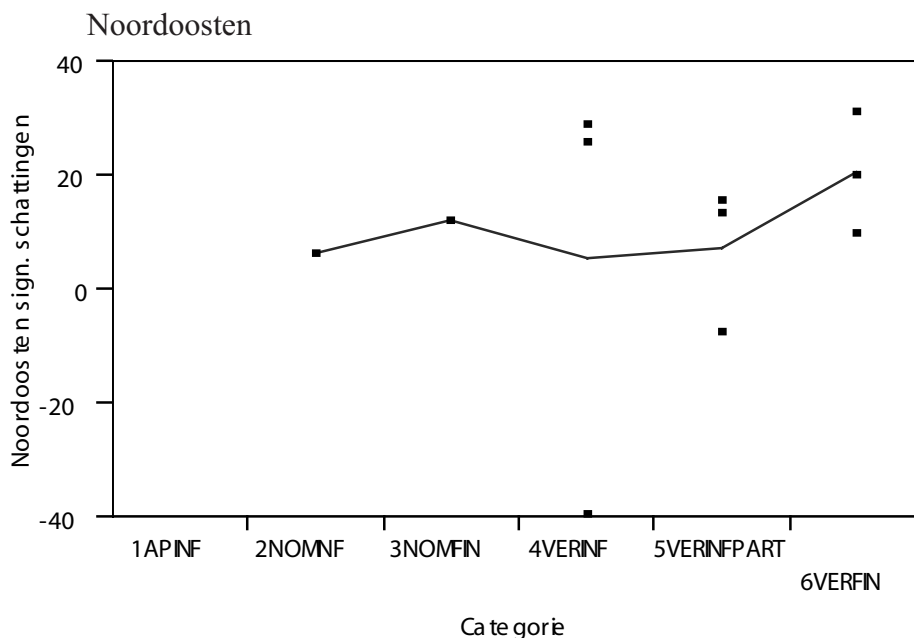
Om een precies antwoord geven op de vragen die we in de voorafgaande synthese nog hebben moeten laten liggen is het nodig te kijken naar de sterkte van de morfologische effecten. Die worden geleverd door de parameterschattingen uit de statistische analyse.

We krijgen op die manier een duidelijk beeld, dat niet zomaar uit de geografische verspreiding tot uiting kan komen, omdat daarin niet alleen de verschillende mogelijk relevante taalinterne (fonologische en de morfologische) variabelen, maar ook de taalexterne (sociale: leeftijd, geslacht en beroepsprestige) variabelen niet duidelijk apart gespecificeerd zijn. de onderlinge vergelijkbaarheid van de variabelen gebruiken we de geschaalde geschatte waarden.²³ We krijgen daardoor uit de kaarten niet het onvermengde effect dat de morfologische variabelen eigen is. Dat krijgen we wel bij de resultaten van de analyses uit Appendix 1. De geschatte waarden van de specifiek morfologische effecten die echt significant zijn worden per regio afgebeeld in de volgende figuren (17). In de figuren is het algemene gemiddelde op nul gezet. De effectwaarden geven dus de mate van positief of negatief n-behoud in de desbetreffende morfologische categorie voor die regio weer.

²³ Gecentreerd door het gemiddelde en geschaald op het bereik dat gedeeld is door 2.

(17) Morfologische effecten op n-deletie: significante geschatte waarden naar regio

Uit fig. (17) valt, als we generaliseren, een groepering volgens grootte en richting van het effect te distilleren:

Westen: NOMINF $\neq$ NOMFIN $\sim$ VERINF $\sim$ VERINFPART $\neq$ VERFIN
 Rivierengebied: NOMFIN $\sim$ VERINF $\neq$ VERINFPART $\sim$ VERFIN
 Noordoosten: NOMFIN $\sim$ VERFIN $\neq$ NOMINF $\sim$ VERINF $\sim$ VERINFPART

Het Westen kent een driedeling: daar staan NOMFIN, VERINF en VERINFPART gezamenlijk tegenover NOMINF en VERFIN, die zelf weer van elkaar onderscheiden zijn. Het Rivierengebied kent een tweedeling: NOMFIN en VERINF staan tegenover VERINFPART en VERFIN. Het Noordoosten kent ook een tweedeling, maar daar is de verdeling naar finiet tegenover infinitief: NOMFIN met VERFIN tegenover NOMINF, VERINF en VERINFPART. Voor wat betreft deze factor finiet-infinitief, die in het onderzoek van Van de Velde&Van Hout (2000) significant bleek voor regionaal gekleurd Nederlands, geldt op dialectniveau dat uitsluitend het Noordoosten een verdeling volgens dat onderscheid volgt. Wel is het zo dat het participium pret. (VERINFPART) in het Westen en in het Rivierengebied een tussenpositie inneemt; soms gaat het samen met de infinitief (VERINF) soms gedraagt het zich meer verbaal doordat het samengaat met het finiete verbum (VERFIN).

De lagere geschatte waarden voor VERINFPART in het Westen en in het Rivierengebied, die op meer n-deletie wijzen, zijn het gevolg van de lagere saillantheid van het participiumsuffix die veroorzaakt wordt door het ge-

prefix aan het woordbegin. Dat het Noordoosten hier niet in meegaat wordt veroorzaakt doordat het g-prefix daar of ontbreekt (*Ø-lopen* ‘gelopen’) of aangetast is (*e-lopen* ‘gelopen’).

Een verdeling naar affixfunctie versus non-affix valt niet in het Noordoosten en ook niet in het Westen te herkennen. Op het oog ook niet in het Rivierengebied, tenzij we dat concluderen uit het contrast dat de significante effecten zich juist voordoen bij de morfologische categorieën met affixfunctie; dit in tegenstelling tot de niet-affixgevallen (APINF en NOMINF), waar zich geen significante effecten voordoen die boven de fonologie uitgaan.

Over een indeling in monomorfemische versus polymorfemische woordfinale -n kunnen we geen uitspraak doen: in onze data valt dat onderscheid samen met dat van affix- versus non-affixfunctie.

Keren we terug naar het vraagstuk van inherente versus contextuele flectie (Booij 1994) dan passen de feiten van het Westen daar het beste bij: VERFIN als contextuele flectie tegenover de rest. Het Noordoosten en het Rivierengebied kennen geen verdeling langs deze lijnen.

De drie regio’s die we aan een nadere analyse hebben onderworpen blijken dus niet alleen sterk van elkaar te verschillen in de mate waarin morfologische effecten optreden, maar ook in de wijze van onderling samengaan van de morfologische effecten. De uitgesproken verschillen tussen de regio’s wijzen op aangeleerde verschillen in de morfologische condities op n-deletie en n-behoud. Deze aangeleerde verschillen liggen vastgelegd in lexica die verschillend gestructureerd zijn. Dergelijke verschillen in morfologisch effect zijn ook vastgesteld voor woordfinale t-deletie (Goeman 1999): het regelmatig participium pret. gaat bij t-deletie samen met infinitieve, monomorfematische woorden, finiete vormen hebben dan meer t-deletie; ook op het punt van de sterkte en de significantie van deze t-deletie effecten zijn er verschillen tussen het Westen en het Rivierengebied.

8. Vergelijkbaarheid van de resultaten

Eén opwerping ligt voor de hand, namelijk dat spontane spraak andere uitkomsten kan geven.²⁴ Zo ‘n onderzoek is zeker denkbaar, maar als het vergelijkbaar wil zijn met de hier gerapporteerde resultaten, moet het uitgevoerd worden op een, ook geografisch, even gedifferentieerd corpus spontane

²⁴ Zoals ook gemaakt door een referent.

dialectspraak als hier gebruikt werd.²⁵ Zo'n corpus bestaat. Zie 'Sprekende Kaart van Nederland' met geluidsuitsnitsels uit dit gesproken corpus: http://www.meertens.nl/projecten/sprekende_kaat. De transcripten van dit corpus zijn momenteel nog niet gedigitaliseerd. Digitalisering, lemmatisering, Part-Of-Speech-tagging van deze transcripten, en, onontbeerlijk voor controle en geavanceerd onderzoek, parallelle koppeling aan het geluidssignaal maken zo'n onderzoek pas realiseerbaar.

Tot zolang is de vergelijkbaarheid van het hier gerapporteerde onderzoek naar n-behoud en n-deletie gewaarborgd naar drie kanten; het onderzoek op spontane en minder spontane ABN-realiserings (Van de Velde 1996), het onderzoek naar n-deletie in regionaal gekleurd Nederlands op basis van gestuurde spraak-elicitering van verbonden en onverbonden woorden (o.a. Van de Velde & Van Hout 2000 en in dit themanummer van Taal en Tongval).

Appendix 1. Statistische resultaten regressie (te raadplegen op de website van Taal en Tongval of Meertens)

Bibliografie

BLANCQUAERT, E. & C. TAVERNIER-VEREecken

1944: 'Apocope van slot-n na doffe e in het Nederlandsch'. Draye, H. (red.): *Feestbundel Van de Wijer dl. 2*. Leuven: Instituut voor Vlaamsche Toponomie, 7-24.

BOOIJ, G.

1994: 'Against Split Morphology'. Booij, G. & J. van Marle (eds.): *Yearbook of Morphology 1993*. Dordrecht: Kluwer, 27-49.

BRAUNE, W. & H. EGGERS

1987: *Althochdeutsche Grammatik*. [14e druk]. Tübingen: Max Niemeyer.

FRANCK, J.

1910: *Mittelniederländische Grammatik mit Lesestücken und Glossar*. [2e druk]. Leipzig: Tauchnitz.

GOEMAN, A.

1999: *T-deletie in Nederlandse dialecten. Kwantitatieve analyse van structurele ruimtelijke en temporele variatie*. [Diss. VUA], LOT 26, Den Haag: HAG.

GOEMAN, T.

2002: 'Morphology and wordfinal N-deletion in Dutch Dialects'. [lezing op Methods XI, Joensuu 5-10 Aug. 2002].

GOOSSENS, J.

1987: 'Schets van meervoudsvorming der substantieven in de Nederlandse dialecten'. *Taal en Tongval* 39, 141-173.

²⁵ Elders is door mij aangetoond (Goeman 1999; hoofdstuk 2, 3 en 4) dat het hier gebruikte Goeman-Taeldeman-Project-materiaal zeer betrouwbaar en valide is. Valide ook in die zin, dat het qua optredende varianten en qua variabiliteit van de varianten-realiserings representatief is voor het niveau van de basilecten: de "Grundmundarten" van Nederland.

- GUY, G.
1991: Explanation in variable phonology: An exponential model of morphological constraints. *Language Variation and Change* 3, 223-239.
- HINSKENS, F.
1992: *Dialect Leveling in Limburg, Structural and Sociolinguistic Aspects*. [Diss. KUN].
- HOEKSTRA, E.
1994: 'Positie- en bewegingsaspect bij selectie van de infinitief op -e of -en in het Westfries en het Fries'. *Taal en Tongval* 46, 66-73.
- HOL, J.
1940: 'De -n na toonloze vocaal in werkwoordsvormen'. *Bundel De Vooy's*, 169-180.
- HOL, J.
1947: 'De n na de toonloze vocaal in werkwoordsvormen'. *Handelingen van de Commissie voor Toponomie en Dialectologie* 21, 237-288.
- KIPARSKY, P.
1982: 'Historical Linguistics'. Kiparsky, P: Explanation in Phonology. Dordrecht: Foris, 57-80.
- OSS, F. VAN & C. GUSSENHOVEN
1984: 'De Nederlandse slot-n in het nieuws'. *Gramma* 8, 37-45.
- TAALTATLAS VAN HET NEDERLANDS EN HET FRIES.
1937-1989: Leiden: Brill
- VELDE, H. VAN DE
(1996: *Variatie en verandering in het gesproken Standaard-Nederlands* (1935-1993). Diss. Nijmegen.
- VELDE, H. VAN DE & R. VAN HOUT
2000: 'N-deletion in reading style'. Hoop, H. de & T. van der Wouden (eds.): *Linguistics in the Netherlands 2000*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Pub. Co., 209-219.
- WEIJNEN, A.
1966: *Nederlandse Dialectkunde* [2e dr.]. Assen: Van Gorcum.
- WEIJNEN, A.
1991: *Vergelijkende klankleer van de Nederlandse dialecten*. 's-Gravenhage: SDU.
- WULF, C. DE & J. TAELEDMAN
2001: 'Apocope en insertie van -n na sjwa in de zuidelijke Nederlandse dialecten: conditionering en geografie.' In: *Taal & Tongval*, Themanummer 14, 7-51.